

La progressiva islamització turca

Dissabte dia 19 de juliol. Ordu, ciutat situada a la costa turca de la mar Negra. Miting del Partit de la Justícia i el Desenvolupament (AKP, amb les sigles en turc), el partit majoritari, el qual presentava el primer ministre, Recep T. Erdogan, com a candidat a la presidència de l'Estat en les eleccions que va guanyar en la primera volta la setmana passada. Erdogan feia una de les seves declaracions incendiàries, per les quals s'ha fet famós arreu del món: "Els israelians no tenen consciència, ni honor, ni orgull. Els qui condemnaven Hitler dia i nit l'han superat en barbàrie". És cert que era un acte electoral i que en el món islàmic qualsevol líder té quasi l'obligació de malparlar dels jueus. Però així i tot, és un bon indicador de com és el veterà Erdogan –té seixanta anys–. Un polític sense manies, de caràcter poc o no gens diplomàtic.

Aquest home, que els uns consideren com un islamista perillós que ho dissimula sota la disfressa de moderat i els altres veuen com un pragmàtic europeista conservador amb una forta càrrega religiosa –per als quals és un polític equivalent als de l'antiga democràcia cristiana italiana, per exemple–, s'ha convertit en el nou president de l'Estat turc. D'ençà del 2002 l'AKP, que ell fundà un any abans, ha guanyat, normalment agranant els adversaris, totes les eleccions celebrades, tant les municipals com les legislatives. Per tant, ara que per primer cop el president de l'Estat és elegit directament pels ciutadans, tothom estava segur que el candidat que presentava seria el vencedor. La poderosa maquinària política de l'AKP i un gran suport popular a la tasca feta per Erdogan al capdavant del Govern han fet que el primer ministre esdevingui president, un càrrec que no ha tingut importància ni capacitat política real, però que a partir d'ara n'adquirirà amb tota seguretat. Erdogan, el qual, d'acord amb la llei, no es podia presentar a un nou mandat com a responsable de l'executiu, s'ha

La victòria d'Erdogan en les eleccions per a la presidència de Turquia obre incògnites sobre la possibilitat d'una islamització més gran del país.

fet elegir cap de l'Estat per continuar protagonitzant la política turca.

Erdogan per Gül. Al principi de juliol l'AKP confirmava Erdogan com a candidat a les eleccions presidencials. Substituirà Abdullah Gül, el qual ha estat el seu home de confiança en el màxim càrrec institucional durant els darrers anys. El canvi a la presidència de l'Estat permetrà que Erdogan culmini vint anys, si més no, a la primera línia del poder, cosa que no ha aconseguit ningú més que el fundador de la Turquia moderna, Mustafà Kemal, *Atatürk* –vegeu el requadre de la pàgina 16–. És important tenir present que la presidència de l'Estat ha estat, amb Gül, merament representativa. Però això no ha de continuar essent igual, necessàriament.

Algunes missions constitucionals del president –nomenar el primer ministre, però no pas destituir-lo, cosa que no pot fer; exercir el comandament general de les forces armades; sancionar les lleis i, potencialment, fer-les tornar al Parlament, si creu que no es corresponen amb la normativa superior; interpretar "els valors immanents" a la República, això és: el laïcisme...– tenen un enorme potencial polític i ideològic. Passa, però, que tradicionalment el cap de l'Estat no les ha dutes a la pràctica d'ençà d'Atatürk. No és gens estrany que es consideri la presidència un càrrec quasi simbòlic o merament representatiu. Gül no n'ha estat cap excepció. Erdogan –ningú no ho dubta– sí que ho serà. I tindrà molt fàcil reactivar el paper presidencial per dotar-lo de tot el contingut executiu que la constitució fixa. Bastarà la seva voluntat, a la qual s'afegirà, això sí, l'enorme poder polític que té el seu partit, que controla

l'Assemblea Nacional, el Govern i bona part dels ajuntaments. Tot plegat el converteix en un polític extremament poderós, en el que ha tingut més poder a Turquia des d'Atatürk.

Les intencions concretes que té Erdogan per a quan assumeixi la presidència de la república són un misteri. Però les paraules que va pronunciar després de ser nomenat candidat per al màxim càrrec institucional del país donen una idea de com es veu a si mateix com a cap de l'Estat. Varen ser reproduïdes pel diari espanyol *El País* al juliol: "Els qui volen un president neutral diuen, en realitat, que volen un president que faci costat a l'Estat i estigui contra el poble". I afegia: "Doncs aquesta època ja s'ha acabat". Encara era més clar quan deia: "Digueren que no érem prou bons [l'AKP] per ser líders dels nostres pobles [municipis], ni per ser primers ministres ni per ser elegits presidents", i tanmateix –ho deixava entendre–, havien aconseguit les victòries en les municipals i en les legislatives, i òbviament, donava per fet el mateix destí en les presidencials. I conclouia: "Nosaltres som la nació. Qui sou vosaltres?", referint-se a l'oposició. Així, doncs, és evident: segons ell, l'AKP és la nació, és el poble; els altres són no res o, potser pitjor, l'Estat. L'Estat que fundà Atatürk. El que defensa l'exèrcit.

Erdogan contra Atatürk. L'enfrontament entre, per una banda, Erdogan i l'AKP i, per l'altra, l'exèrcit és l'element de màxim risc potencial immediat per a Turquia, encara que no pas l'únic.

La institució armada és la garant que el llegat d'Atatürk es mantingui viu, o sigui, la laïcitat de l'Estat. El fet que

El primer ministre, Recep Erdoğan, serà el nou president de la República de Turquia, la qual cosa intranquil·litza molt els cercles laïcistes, incloent-hi els alts comandaments de l'exèrcit.

EFE

Recep Tayyip Erdogan

Nascut a Istanbul el 26 de febrer de 1954, el primer ministre i pròxim president de la República de Turquia, Recep Tayyip Erdogan, inicià el seu activisme islamista quan era un jove estudiant de ciències polítiques i economia a la Universitat de Màrmara. Va militar en el Partit Islamista, però el salt a la política institucional el féu a la dècada dels anys noranta del segle passat amb una formació anomenada Partit del Benestar, amb el qual assolí la batllia de la seva ciutat natal. Com a alcalde impulsà la islamització progressiva de la vida quotidiana, almenys en tot allò que podia des de la seva parcel·la de gestió municipal. Així, va imposar la segregació per raó de gènere en els transports públics i separà per la mateixa raó els col·legis de l'ensenyament primari de la ciutat. El 1998 fou condemnat a presó per haver contravengut a les normes estrictes de laïcitat de les institucions, atès que havia recitat públicament un poema de reivindicació islamista.

Té un ferm compromís islamita, però també és un polític molt pragmàtic. El mateix any en què fou condemnat va fer un gir espectacular. Conscient que necessitava una imatge més amable amb vista a la població poc o no gens islamitzada i també amb vista a les cancelleries europees, que el miraven amb atenció atesa la voluntat turca de ser membre de la Unió Europea, decidí proclamar-se formalment favorable a la separació entre l'Estat i la religió. Va ser una conversió pragmàtica per als uns; una pura façana enganyosa per als altres. Seguí com vulguí, fou la primera passa important per fer el gran salt endavant en la carrera política. Home ambiciós, el 2001 fundà la seva formació: el Partit de la Justícia i el Desenvolupament, l'AKP amb les sigles en turc, del qual és el president. L'any següent guanyava àmpliament les eleccions legislatives. Tot i així, hagué d'esperar-se uns quants mesos per ser elegit pel Parlament com a nou primer ministre, a causa dels seus antecedents penals. A la fi, el 14 de març de 2003 ocupà el càrrec des del qual ha imposat les lleis bàsiques que la Unió Europea volia (declaració de llibertat religiosa, abolició de la pena de mort, supressió de la penalització legal de l'adulteri, etcètera), però també és cert que a la segona part dels onze anys que tenia de mandats, després de constatar que la Unió Europea donava més i més excuses per no acceptar la plena adhesió de Turquia, va començar a impulsar *de facto* una islamització progressiva que aixeca moltes crítiques entre els sectors progressistes i laïcistes turcs.

el nou president interpreti restrictivament allò que la constitució en diu *els valors immanents* a la República, el caràcter laic de l'Estat, seria *casus belli* per als generals, que ja fa temps que veuen de molt mal ull el president del Govern i futur màxim càrrec del país. El 2007 el xoc entre Erdogan i els militars posà Turquia molt a prop del precipici. Cal tenir en compte que és un país on hi ha hagut cops d'estat dels generals cada vegada que han interpretat que l'executiu es desviava dels principis fundadors d'Atatürk, cosa que amb l'AKP ja ha passat, i tot indica que pot tornar a passar. Quan aquell any Erdogan va decidir que Gül

seria candidat per a la presidència de la República, l'alta direcció armada reaccionà amb virulència contra de la seva voluntat. Considerà que era un intent d'islamitzar el país mitjançant l'ocupació de tot el poder institucional més rellevant. Un partit minoritari que donava suport al Govern, el Popular Republicà, retirà els seus vots al partit d'Erdogan, i el candidat no obtingué el càrrec en la primera votació per només 10 vots —en va aconseguir 357—. La tensió va ser enorme durant uns quants dies. En aquell interregne, l'Estat Major de l'exèrcit publicà un comunicat oficial en el qual acusava el Govern de “no defensar els principis laics de

la República Turca” i es posava “a disposició [de la legalitat] per garantir, en cas de necessitat, aquests principis” essencials de la República, és a dir, venia a anunciar un cop d'estat. Enmig de la crisi, els partits laïcistes tragueren al carrer més d'un milió de persones que es manifestaren a Istanbul “contra la islamització de Turquia”, que al seu entendre l'AKP “imposa”. El Govern respongué a l'intent de rebel·lió militar amb un comunicat en el qual recordava a la institució armada que “està a les ordres del primer ministre”. Durant uns quants dies ningú no estigué gens segur de què podia passar. Per evitar que les circumstàncies evolucionessin cap

El darrer any, han sovintejat a Istanbul, Ankara i més ciutats manifestacions contra la

Islamització que impulsa el Govern del primer ministre, Recep Endorgan, el qual ha ordenat de reprimir-les sense miraments a la policia.

a una situació més greu i lamentable, tant l'OTAN com la Unió Europea van negociar discretament amb les parts.

L'episodi es va reconduir, i Gül fou investit president. Qui ara el substituirà és, justament, la persona a qui l'exèrcit va acusar en aquella ocasió de conculcar els principis de l'Estat fundat per Atatürk. Aquesta imputació contra Erdogan és, de fet, recurrent entre la majoria d'integrants de les elits socials i econòmiques del país, incloent-hi els caps de l'exèrcit, l'armada i les forces aèries, els quals estan molt occidentalitzats des de sempre i encara més, si cal, des de l'entrada del país a l'OTAN (1952). És cert, però, que una part de

la intel·lectualitat no hi veu cap perill seriós i que desconfia del paper dels militars. A *El País*, un professor de sociologia de la Universitat de Màrmara, a Istanbul, Ahmet Uysal, assegurava, al juliol, que Erdogan "guanyarà fàcilment les eleccions i continuarà havent-hi a Turquia el Govern més democràtic que hi hagi hagut mai", llevat, és clar, que els uniformats ho impedeixin.

Uns altres mitjans europeus de comunicació, com la BBC, sovint alerten, però, del gir preocupant que el primer ministre i futur president ha fet els darrers anys, que l'allunyen del concepte de democràcia que és habitual a Europa, tant per mor del procés d'islamitza-

ció que impulsa com per la repressió sense gens de miraments que ordena contra les protestes al carrer, cada cop més intenses i massives, les quals, comencin pel motiu que sigui, acaben per ser manifestacions contra la islamització progressiva que el Govern imposa. El temor dels cercles laïcistes té raó de ser. La penetració del pensament i de l'actitud religiosos a l'escola ja és un fet: en moltes no s'explica la teoria evolucionista de Darwin o s'obren contínuament escoles islàmiques com a alternativa a les oficials —més de seixanta només a Istanbul durant el 2013— sense que l'autoritat educativa reaccionari. La televisió pública cada

cop emet menys programes amb un contingut *occidental*; per exemple, ja ha tret de la programació el Festival de la Cançó d'Eurovisió, i no pas per dolent, cosa que pot ser comprensible, sinó pels excessos inconvenients contra la religió islàmica. L'AKP ha instat el Govern a prohibir tota publicitat de begudes alcohòliques, no pas perquè siguin drogues, la qual cosa es pot entendre, sinó perquè l'islam en prohibeix el consum. El Govern ha prohibit la convivència entre homes i dones a les residències d'estudiants, tant si són públiques com si són privades... Aquests *detalls*, entre molts més, provoquen angúnia entre els laïcistes.

Quan s'han produït protestes que han acabat en crítiques contra el Govern per promoure aquest tomb integrista, Erdogan no ha actuat amb reserves. Ha ordenat a la policia que actuï sense contemplacions, fins i tot amb brutalitat. Al final del 2013 dos estudiants resultaren morts per la policia en unes concentracions a Istanbul, Ankara i Esmirna que havien començat com a protesta per la destrucció d'un parc anomenat Gezi i situat a la primera ciutat esmentada, i que es convertiren en un moviment massiu contra la isla-

No poques veus consideren que, si caigués el poder de l'AKP, no seria pas a fi d'augmentar el laïcisme, sinó tot el contrari: per instaurar una república islamitzada, la qual és l'objectiu, segons

Mustafà Kemal, 'Atatürk'

El pare de la Turquia moderna va néixer a Tessalònica, a Grècia, l'any 1881; per tant, quan aquest país estava sota la dominació turca. Expirà a Istanbul el 1938. Entremig protagonitzà una brillant carrera militar i política. Estudià a l'acadèmia militar, de la qual sortí amb el rang de tinent. El jove oficial buscà delerosament tota oportunitat per ascendir de grau. Res millor per aconseguir-ho que les guerres, com se sap. Quan esclatà la que enfrontà Itàlia i Turquia, el 1911, la qual durà tot just un any, les accions destacades en què participà li valgueren el grau de capità. En la guerra dels Balcans de 1912-1913 ascendí de rang fins a comandant i tinent coronel. En començar la Primera Guerra Mundial ja lluí galons de coronel. El 1915 excel·lí com un dels grans oficials turcs que derrotaren o, més aviat, esclafaren, les tropes britàniques, formades majorment per australians, a Gal·lípoli, als Dardanel·ls, la qual cosa li permeté accedir al generalat. En acabar el conflicte era un dels generals relativament joves –tenia trenta-set anys– més coneguts i prestigiosos de les forces armades turques.

El 1918 creà el Partit Nacionalista Turc, que s'oposà als termes de l'armistici –Turquia s'havia alineat amb les potències centrals i, per tant, havia perdut la guerra–, que pretenia dividir el país. Impulsà la creació, el 1920, d'una assemblea nacional, que presidí, quan el sultanat s'enfonsà. Convertit, de fet, en un cabdill militar i polític, s'enfrontà militarment a Armènia i Grècia, i aconseguí que el tractat de Lausana, el 1923, sota el patrocini de les potències guanyadores, reconegués a Turquia la integritat territorial i la independència que el tractat de Sèvres li havia negat a l'inici. Aquell mateix any proclamà la República Turca. Ell, és clar, n'era el president, el màxim líder.

Val a dir que fins aleshores es deia, senzillament, Mustafà Kemal. A partir de la creació del seu lideratge començà a fer-se dir Atatürk, una paraula que té l'accepció de *pare*. Atatürk es va convertir en el seu llinatge per una llei de llinatges –abans no hi havia llinatges; tothom tenia només el nom i, a tot estirar, la identificació del lloc de naixement o de la persona de qui era fill–, aprovada per l'Assemblea Nacional el 1934.

Com molts companys militars seus, se sentia profundament occidentalista. Entenia que per treure el país del feudalisme en què pràcticament es trobava i del secular

que diuen, del líder de l'organització Hizmet, Fethullah Gülen (a la fotografia).

mització que impulsa el Govern. A la primavera, la mort de 301 miners en una explotació subterrània a l'oest del país serví de detonant per a una nova onada de manifestacions a les principals ciutats turques que van canviar el motiu inicial per la queixa freqüent contra la minva creixent de la laïcitat en la vida quotidiana. La policia hi intervingué amb la contundència habitual. Hi van morir dues persones. Segons la ràdio i la televisió públiques britàniques (BBC), el president va despatxar aquestes dues últimes víctimes de les forces de seguretat amb les paraules següents: “No es pot esperar que la policia no faci res contra els terroristes”. Aquest tarannà tan dur també l’ha demostrat defensant uns seus companys de l’AKP acusats de corrupció, motiu pel qual van dimitir al final de 2013 quatre ministres. “Hi ha una conspiració internacional en contra de Turquia”, assevera.

El futur. La confrontació entre laïcisme-exèrcit i govern-AKP-Erdogan és indubtable. Però també és cert que hi ha veus que alerten del fet que si el partit del primer ministre caigués en desgràcia, l’alternativa real no serien els

laïcistes, sinó un islamisme molt més radical. Sobre aquesta qüestió, al gener el periodista nord-americà Adrian Mac Liman –especialista en tot el que passa a l’Orient Pròxim, analista del grup d’estudis mediterranis de la Universitat de la Sorbona, autor de diversos llibres sobre els conflictes en aquella zona, incloent-n’hi un d’editat el 2004 titulat *Turquia, un país entre dos mons*, i col·laborador de mitjans de comunicació com TV3 i *La Vanguardia*– explicava en el seu *blog (M’Sur)* que el gran enemic d’Erdogan és un teòleg conegut internacionalment com a home de diàleg entre religions. Es diu Fethullah Gülen, té setanta-un anys i actualment viu a Pennsilvània, als Estats Units. Creador de l’organització anomenada Hizmet (‘El Servei’), rep donacions econòmiques de milions de musulmans d’arreu del món que s’inverteixen a Turquia en forma d’escoles islàmiques (madrasses), centres d’ajuda per als més necessitats, empreses diverses i, entre més coses, mitjans de comunicació amb una orientació religiosa. Tot i que Gülen sempre s’ha presentat com un home humil que vol l’entesa universal de les religions; que s’ha fotografiat amb el papa romà Joan Pau

Mustafà Kemal, Atatürk, el pare de la Turquia moderna, va instaurar un règim laic la vigilància del qual correspon avui en dia sobretot a l’exèrcit.

endarreriment econòmic que patia, calia imposar la laïcitat i europeïtzació general de la societat. Promulgà lleis i decrets que feien del laïcisme la norma de conducta de to-

ta l’Administració pública. Imposà la monogàmia, reformà el sistema educatiu –prohibí les escoles islàmiques o madrasses–. Introduí el calendari gregorià i l’alfabet llatí. Permeté el divorci –ell mateix en va fer ús– i a partir de 1934 va imposar la llei que considerava les dones persones electores i elegibles per a l’Assemblea. La vertadera obsessió que sentia per qualsevol cosa que fos occidental el va portar a prohibir l’ús del fes, el típic capell otomà que s’associava amb el passat del califat.

La política d’homogeneïtzació nacional i cultural que va promoure arribà al deliri. Pactà l’intercanvi forçós dels ciutadans d’origen turc que vivien a Grècia, on ell havia nascut, per aquells d’origen grec que residien a Turquia. Va ser una mena de doble neteja ètnica recíproca que provocà una multitud de conflictes, morts i drames familiars encara molt presents en bon part de la població de tots dos països. Igualment, com és prou sabut i tal com recentment explicava aquest setmanari, practicà el genocidi contra el poble kurd, del qual prohibí fins i tot el nom perquè, segons que raonava, eren simples “turcs de les muntanyes”.

El principal llegat que queda avui d’Atatürk és l’existència mateixa de la república laica, cosa que pareix en perill en vista de l’ascens de l’islamisme polític.

Les imatges pròpies d'una societat islamitzada profundament sovintegen cada pic més als carrers de les ciutats turques, cosa que desvetlla la suspicàcia dels sectors socials més laïcistes.

II, o que rebutja en públic tota mena de violència, no falten els analistes, entre els quals hi ha el periodista esmentat més amunt, que l'assenyalen com el màxim enemic d'Erdogan i com una persona que vol convertir Turquia en un règim islamista radical posant fi a la democràcia.

Una altra persona que ho veu igual és el periodista turc d'investigació Ahmed Sik, el qual el 2013 declarava a *elconfidencial.com* que Gülen és "l'home més poderós de Turquia, encara que no hi viu". Segons ell, el seu moviment "és molt enganyós, perquè no és tan moderat com es mostra, ni prop fer-hi, sinó que practica i propugna la separació estricta per sexes, la segregació de les dones, la interpretació religiosa més radical i, cosa que és més perillosa, s'infiltra pertot (policia, justícia...) amb l'objectiu de fer seu el país". Sik estava a punt de publicar un llibre sobre el creador d'El Servei (*L'exèrcit de l'imam*) quan va ser detingut per la policia i passà un any a la presó fins que un jutge el deixà en llibertat. Segons el periodista, l'organització esmentada va promoure el seu empresonament, i assegura que quan Erdogan es va referir als perills derivats d'un "Estat dins l'Estat" que amenaça el país, assenyalava clarament la societat de Gülen, a la qual fa responsable de l'operació

d'espionatge descoberta recentment en dependències governamentals. L'objectiu d'El Servei, explica Sik, és fer caure el Govern de l'AKP a força d'acusacions de corrupció, entre més vies, i aconseguir que del caos subsegüent en sorgeixi una república islàmica, a la manera de les altres, és a dir, no gens democràtica.

Encara que són opinions que poden sobtar i que fins i tot poden semblar de *conspiranoics*, la veritat és que és una idea bastant estesa. Unes altres veus de molt de prestigi ho veuen com una possibilitat real, si més no. És el cas de Kadri Gürsel, periodista i analista de política del diari liberal turc *Milliyet*, el qual defensa la tesi que la "democràcia islàmica" que a Europa i als Estats Units s'ha comprat com una mena de miracle per explicar els governs de l'AKP és "una contradicció en els seus termes" que no serà mai possible, i que Turquia només té dos camins: o aprofundir la democràcia limitant l'islamisme fins a convertir-lo en una mera religió, com és el cristianisme a occident, o aprofundir l'islamisme, en el qual la paraula *democràcia* no té cap significat.

Aquesta darrera possibilitat comença a ser terroríficament versemblant.

Miquel Payeras

A les teulades hi havia franc-tiradors amatents, i uns helicòpters sobrevolaven la plaça on la multitud fa onejar banderes vermelles en què surt dibuixada la mitja lluna. Van venir milers de persones a la petita ciutat de Yozgat, a l'Anatòlia central, des d'Istanbul, des d'Ankara i des del mar Roig. Havien esperat hores aguantant la calor per aplaudir-lo. Entonaven el seu nom i pels altaveus ressonava l'himne de la campanya electoral: "Home del poble, Recep Tayyip Erdogan".

Quan el *premier* turc va pujar a l'escenari, hi havia dones amb vel que ploraven i homes barbuts que es posaven de genolls. Erdogan va alçar les mans i cridà: "Som germans? Som turcs?". La massa va contestar: "Tayyip, per tu anem fins a la mort!". A Turquia hi havia campanya electoral, però això no explica el que passava allà; per tant, Erdogan havia concebut la campanya com una guerra d'alliberament. Els seus votants eren les seves tropes, els qui l'havien de fer president.

Guerra d'alliberament. Així va anomenar Mustafa Kemal, conegut amb el sobrenom de *Atatürk*, fa noranta-cinc anys el combat contra els aliats que va conduir a la fundació de la República de Turquia. Erdogan viatjava, durant la campanya electoral, per tots els indrets on es lliurava aquesta guerra i com un *Atatürk* modern vociferava pel micròfon: "No permetrem que les potències estrangeres ataquin Turquia!". Es referia als estudiants que havien ocupat el parc Gezi, l'oposició secular, Europa.

Des de feia onze anys Erdogan, que en té seixanta, és primer ministre i, com que després de tres legislatures no es podia tornar a presentar per ocupar aquest càrrec, el 10 d'agost volia ser escollit president. El que li agradaria més és ser un sobirà vitalici; si més no, fins a l'any 2023, quan se celebrarà el centè aniversari de la fundació de l'estat de Turquia. En parla sovint, del 2023, fins i tot es pot veure aquest número als cartells de campanya.

Amb Erdogan Turquia ha experimentat un canvi enorme, ha passat de ser un país en crisi a una potència regional. Erdogan mateix també ha canviat: de fonamentalista religiós a reformista demòcrata que ha desposseït les elits, ha impulsat un *boom* econòmic i ha